

HOE KOMT HET DAT AFRIKA DE MILLENNIUM- DOELSTELLINGEN NIET HAALT?

Dimitri Van den Meerssche

nummer 73 – februari 2013
www.mo.be

nummer 73 – februari 2013 – www.mo.be/papers
[Hoe komt het dat Afrika de Millenniumdoelstellingen niet haalt?]

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

Dimitri Van den Meerssche is een jonge jurist (Universiteit Gent). Hij was in 2012 enkele maanden stagiair op het Belgische kantoor voor ontwikkelingssamenwerking in Benin en werkte vervolgens een korte periode als onderzoeker bij de Ghanese denktank IMANI rond het thema ontwikkelingssamenwerking. Momenteel is hij werkzaam als stagiair bij de Belgische ambassade in Caïro.

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KU Leuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

Ik weet niet of iemand nog twijfelt, maar het is stilaan wel duidelijk dat Zwart-Afrika de Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling niet zal halen. Het gaat daar in veel opzichten niet beter dan bij de millenniumwisseling. De oorzaak daarvan ligt niet in het gebrek aan solidariteit in de westerse wereld, noch in een gebrek aan ondernemerschap in het Afrikaanse continent. Evenmin moeten we de koloniale catastrofes uit de gracht sleuren of manke academische fenomenen als het ‘neoliberalisme’ de schuld geven voor het falende ontwikkelingsbeleid. We moeten de gebrekkige resultaten van het multilaterale en bilaterale ontwikkelingsapparaat in de eerste plaats toeschrijven aan de perverse effecten van dat apparaat zelf. Met deze gevalstudie over het (Belgische) ontwikkelingsbeleid in Benin wil ik de vinger op de open wonde leggen.

Ik begin met een beknopte beschrijving van de essentiële kenmerken van het huidige ontwikkelingsbeleid. Vervolgens verwijs ik naar enkele economische en econometrische studies die het pijnlijke falen van dat beleid vaststellen. Als antwoord op die conclusies probeer ik de gebrekkige overdracht tussen ontwikkelingshulp en economische groei en tussen ontwikkelingshulp en democratie te verklaren. Ten slotte volgen enkele conceptuele aanbevelingen om de ontwikkelingsdoctrine te hertekenen. Dat alles onder het motto: Als je niet kunt doen wat je wilt doen, wil dan wat je kunt doen (Leonardo Da Vinci).

ALLE MACHT AAN DE PLANNERS

Het ontwikkelingsbeleid van Benin staat gebundeld in de *Poverty Reduction Strategy Paper* (PRSP) of strategienota voor armoedebestrijding van de Beninse overheid. Sinds een aantal jaren vormen dergelijke strategienota's in bijna elk ontwikkelingsland de basis van het ontwikkelingsbeleid. PRSP's beschrijven en analyseren alle ontwikkelingsproblemen in het land en formuleren beleidsstrategieën om die problemen aan te pakken. Op die manier wordt ontwikkeling schriftelijk gepland. Hierbij hoort ook een overzicht van de verschillende partners die worden betrokken en van de financiering die nodig is om de doelstellingen te verwezenlijken. De gehanteerde terminologie leunt zeer nauw aan bij die van internationale droomdocumenten als de Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling. Bij het lezen van een PRSP ontstaat dan ook een gelijkaardig dromerig optimisme. Voor elk sociaal, economisch of politiek probleem lijkt er wel een geschikt strategisch instrument en een oneindige rits potentiële partners of geldschieters te zijn. Jammer genoeg blinken de teksten niet alleen uit in charmante politieke welwillendheid maar ook in uiterste vaagheid.

De PRSP's zijn een hulde aan de nieuwe principes van het ontwikkelingsbeleid, zoals die geformuleerd staan in de Verklaring van Parijs over de Efficiëntie van de Hulp uit 2005. Maar in essentie vinden we die principes ook al terug in het Geïntegreerd Ontwikkelingskader (*Comprehensive Development Framework*), dat de Wereldbank opstelde aan het einde van de vorige eeuw. In Parijs beslisten de verschillende spelers in de ontwikkelingswereld dat het de taak van de overheid van het betrokken ontwikkelingsland is om het ontwikkelingsbeleid uit te tekenen, volgens het principe van eigenaarschap (*ownership*). Dat beleid moet in coherente vorm worden samengebond in één ontwikkelingsplan, de PRSP. Vervolgens moet dat beleid ook door lokale politieke instellingen worden uitgevoerd, volgens het principe van afstemming (*alignment*). Als gevolg van die stelregel schieten ministeries, overheidsagentschappen en technische neveninstellingen als paddenstoelen op uit de rode Afrikaanse aarde.

Eigenlijk gaat de passie voor die nationale plannen veel verder terug in de tijd dan het jaar 2000. Al in 1956 argumenteerde econoom, socioloog en Nobelprijswinnaar Gunnar Myrdal dat er academische eensgezindheid bestond over het feit dat ontwikkelingslanden nood hadden aan een 'algemeen, geïntegreerd en nationaal ontwikkelingsplan'¹. Zo geschiedde het ook en hedendaagse verdedigers van het

ontwikkelingsmodel zien een halve eeuw na dit citaat geen redenen om die planmatige aanpak te wijzigen. In 2005 uitte Jeffrey Sachs, de peetvader van de Millenniumdoelstellingen, zijn steun voor nationale ontwikkelingsplannen en betreurde hij hun gebrekkige financiering².

Bovendien beschouwen de invloedrijke multilaterale organisaties van de ontwikkelingswereld – het IMF en de Wereldbank – de nationale plannen als *conditio sine qua non* voor financiering. De vernieuwing van Parijs schuilt bijgevolg niet in het inzicht dat er één groot plan nodig is, maar wel in het voornemen om dat plan voortaan te laten uitwerken door het ontwikkelingsland in kwestie. De vaststelling dat dit voornemen in de werkelijkheid nog altijd ondergeschikt blijkt aan het verlangen van IMF en Wereldbank om hun macro-economische en institutionele visie op ontwikkeling door te drukken, doet niets af aan de fundamentele conclusie dat alle grote spelers in het universum van de ontwikkelingshulp zich angstvallig vastklampen aan de noodzaak van algemene, geïntegreerde ontwikkelingsplannen.

De Verklaring van Parijs zou wel een sterke invloed moeten hebben op de financiering van de ontwikkelingshulp, al is die tendens in de praktijk nog nauwelijks merkbaar. In het licht van de nieuwe principes moet de multilaterale en bilaterale steun van westerse donorlanden zich immers vooral (of uitsluitend?) beperken tot het spijzen van de staatskas van het ontwikkelingsland, van waaruit de lokaal opgestelde en uitgevoerde strategieën moeten worden gefinancierd. Dit heet dan begrotingssteun, een ander wonderkind geboren in Parijs.

De nieuwe ontwikkelingsmantra tracht duidelijk om de partners aan de passiefzijde van de miljardenstroom in de stuurcabine van het beleid te krijgen. Op die manier wil men de westerse steun coördineren, een duurzame toekomst geven en gebruiken om de politieke instellingen in de ontwikkelingslanden te verankeren. De belangrijkste vaststelling is echter niet dat de piloot recentelijk is vervangen, maar wel dat we al decennia in hetzelfde vliegtuig vliegen: het medium van het ontwikkelingsbeleid is nog altijd het algemene, nationale plan. Die conclusie nemen we mee naar de volgende hoofdstukken.

WAAROM ONTWIKKELING NIET TE PLANNEN IS

Uiteraard leiden de hierboven beschreven principes tot een zeer sterke politisering van het ontwikkelingsbeleid, zowel in de theoretische uitwerking als in de uitvoering ervan. Elk initiatief moet de lokale politieke roetsjbaan doorstaan. Zowel een multilateraal miljoenenproject van de Wereldbank als een eenvoudig ngo-initiatief moet overeenstemmen met het grote nationale plan en bij de uitvoering worden bijgestaan door lokale politieke instellingen. Die politisering heeft verschillende gevolgen.

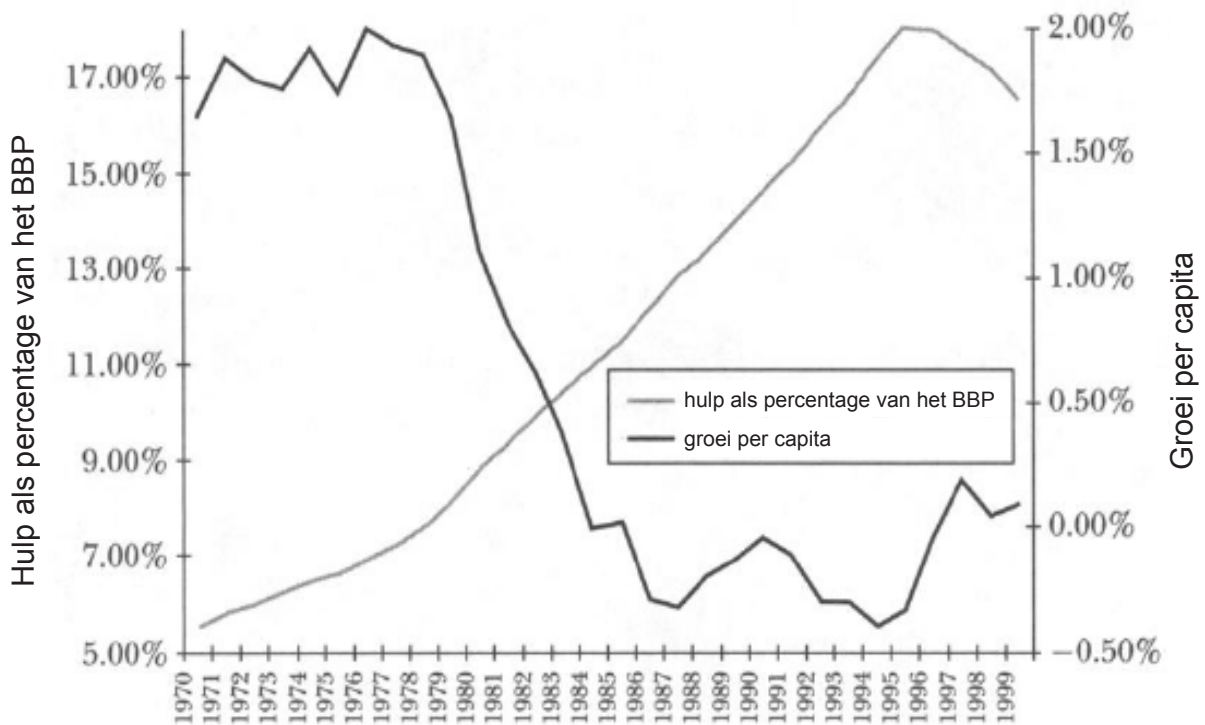
Doordat een gecentraliseerd plan moet worden gevolgd, ontstaat er eerst en vooral altijd een afstand tot de werkelijkheid, die per definitie te divers is om in een plan te vatten en die zich vooral niet laat temmen door vaag geformuleerde beleidsdocumenten. Meer algemeen worden we geconfronteerd met de traditionele problematiek van kennis en waarden, die kenmerkend is voor elke vorm van planmatig overheidsbeleid. Daarnaast vormt dit bundelen van middelen een vruchtbare voedingsbodem voor het meest nefaste ontwikkelingsprobleem in West-Afrika: corruptie. De combinatie van die fenomenen leidt niet enkel tot chronische economische misrekening, maar verhindert ook elk proces van democratisering. In wat volgt zal ik die problemen concretiseren aan de hand van voorbeelden.

Maar vooraleer ik inga op de nefaste impact van de planaanpak op het economische en politieke weefsel, moet ik mijn basishypothese onderbouwen en het bestaan van die negatieve impact aanwijzen. Mijn verdere betoog heeft weinig slagkracht zolang er discussie bestaat of ontwikkelingshulp inderdaad heeft gefaald om economische en sociale vooruitgang te brengen.

De plannen hebben gefaald

Sinds de jaren 1940 vond ongeveer duizend miljard dollar zijn weg van het rijke Westen naar het arme Zuiden. Dat bedrag omvat zowel voordelige leningen als giften. We stellen echter vast dat de indrukwekkende toename van bilaterale en multilaterale ontwikkelingshulp een negatieve invloed lijkt te hebben op de economische groei in de ontvangende landen. De onderstaande grafiek toont die negatieve correlatie.

Ontwikkelingshulp en economische groei per capita in Afrika (1970-1999)

Bron: W. EASTERLY, *Can foreign aid buy growth*, 2003, *Journal of Economic Perspectives*, 17, 3, 35

In het gemiddelde Afrikaanse land vertegenwoordigde ontwikkelingshulp in de jaren 1990 meer dan 15% van het BBP. Als stimulans kan dat tellen. Helaas kon die immense financiële injectie de vrije val van de gemiddelde Afrikaanse economie niet verhinderen. Sterker nog: het medicijn lijkt de ziekte alleen maar te verergeren. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat we hier slechts een correlatie beschrijven. Inverse causaliteit maakt het onmogelijk om op basis van die gegevens een causaal verband aan te tonen tussen hulp en groei. Dit impliceert dat de toename aan hulp misschien net voortkwam uit de dalende groei en dat de daling van die groei misschien nog sterker zou zijn geweest zonder hulp. Decennialang was de academische wereld op dit gebied verlamd door welles-nietesdiscussies, die niet verder kwamen dan tasten in de duisternis.

In 1996 bracht Peter Boone, econoom aan de *London School of Economics*, licht in deze duisternis³. Door politieke motieven te introduceren, slaagde hij erin de inverse causaliteit te ontmantelen. Wanneer we vaststellen dat een bepaalde som wordt toegekend om politieke redenen en niet omwille van de afnemende economische groei, kunnen we immers de causale relatie tussen de financiële injectie en de economische vooruitzichten meten. Boone kwam tot de volgende conclusie: “gecorrigeerd voor inverse causaliteit is het effect van ontwikkelingshulp op investeringen nihil, net als de impact op economische groei.” De hulp bleek geconverteerd te worden in consumptie (van voornamelijk westerse producten) zonder langetermijnvoordelen (en met nefaste inflatoire gevolgen).

In 2000 gingen Burnside en Dollar tegen deze analyse in⁴. Volgens hun onderzoek is er wel degelijk een positief verband tussen hulp en groei wanneer die hulp wordt toegekend aan een overheid die goed bestuurt. Onmiddellijk omarmde de beleidswereld die nieuwe ad-hoc-hypothese. De regeringen van Tony Blair en George W. Bush, het IMF, de *American Millennium Challenge Cooperation* en de Wereldbank besloten op basis van die analyse het budget voor ontwikkelingshulp substantieel te verhogen. Niet toevallig viel dit vernieuwde enthousiasme samen met het uitbreken van de *war on terror*.

Binnen de vijf jaar werd ook deze analyse op basis van uitgebreide data weerlegd. Opnieuw lag het positieve verband tussen hulp en groei onder vuur. Hoewel de nieuwe analyses uitgingen van het IMF⁵ en gepubliceerd werden in de befaamde *American Economic Review*⁶, vielen ze bij de beleidsmakers in dovemansoren. Het ontwikkelingshulpdiscours toont zich trouw aan de intellectuele kwetsbaarheid van het logisch positivisme: enkel positieve data worden behouden en overduidelijk negatieve studies worden gecounterd door ad-hoc-hypothesen of simpelweg genegeerd.

Daarnaast stellen zelfs de meest positieve studies vast dat het marginale effect van ontwikkelingshulp daalt naarmate de omvang van die hulp toeneemt. Clemens en anderen⁷ stellen dat ontwikkelingshulp op korte termijn een positief effect kan hebben. Hun onderzoek toont echter aan dat het nut van die hulp verdwijnt wanneer ze meer dan 8% van het BBP van het ontvangende land bedraagt. Voorbij die kaap zijn enkel negatieve effecten merkbaar. Deze conclusies (die dus uitgaan van de meest positieve scenario's) staan haaks op het populaire hulpdiscours waarmee mediasterren als Bono het westerse bewustzijn aanspreken om nog meer geld te geven.

Ten slotte is het van belang om buiten het beperkte kader van economische parameters te treden. Zoals Amartya Sen⁸ argumenteert, is deze louter kwantitatieve benadering van het ontwikkelingsvraagstuk onvoldoende. Het is van cruciaal belang om de invloed te zien van ontwikkelingshulp op ruimere sociale parameters. Dit onderzoek versterkt helaas het pessimisme. In 1977 stelde de VN de universele toegang tot water en sanitaire voorzieningen tegen 1990 voorop. Die doelstelling werd schromelijk gemist en maakt intussen deel uit van de Millenniumdoelstellingen voor 2015. In 1990 besliste de VN tegen 2000 universeel basisonderwijs te voorzien voor elk kind. Ook dit doel werd gemist en doorgeschoven naar 2015. Niemand gelooft intussen nog dat die doelstellingen over twee jaar gehaald zullen worden. Intussen is de geletterdheid bij volwassenen in Zwart-Afrika weer gedaald onder het niveau van 1980. Eén op zeven kinderen haalt nog altijd de leeftijd van vijf jaar niet. De levensverwachting is gestagneerd en in sommige landen zelfs teruggelopen naar het niveau van de jaren 1950. Dit is slechts een beknopt overzicht van de belangrijkste sociale parameters, maar we kunnen zonder compromis stellen dat de ontwikkelingshulp er niet in is geslaagd om de beloften na te komen. De eenvoudige vaststelling dat de beloften telkens worden opgeschoven in de tijd, levert daartoe voldoende bewijs.

DE SCHIJN VAN KENNIS

Nu we hebben vastgesteld dat ontwikkelingshulp heeft gefaald om structurele economische groei en sociale vooruitgang te brengen, kunnen we beginnen graven naar de oorzaken van die mislukking. In deze paper beschouwen we het ‘plandenken’ als een fundamentele fout van het ontwikkelingsdiscours. Het eerste gebrek van die nationale plannen waarop we ingaan, is het ‘kennisprobleem’. We doen dit aan de hand van een gevalstudie over Benin.

In een Afrikaanse ontwikkelingscontext kunnen we nergens anders beter beginnen dan in de landbouw. Die sector vormt volgens de Beninse overheid een cruciale factor in het behalen van de economische groei van 7% die nodig is om het welvaartspeil te verhogen in een situatie van demografische explosie. Maar de landbouw is het slachtoffer van fundamentele institutionele anomalieën. Zo is er bijvoorbeeld de gebrekkige juridische bescherming van het bezit van landbouwgrond. Zoals Hernando de Soto treffend beschreef⁹, geeft een gebrekkige eigendomstructuur aanleiding tot suboptimale economische productie.

De onzekerheid die gepaard gaat met het bezit van landbouwgrond in Benin, heeft immers verschillende gevolgen: eerst en vooral voelen mensen zich totaal niet aangemoedigd om te investeren op lange termijn, simpelweg omdat ze niet willen investeren in een stuk grond dat elk moment door een derde kan worden opgeëist. Verder wordt ook de toegang tot de kapitaalmarkt belemmerd, aangezien er geen formele documenten zijn die grondeigenaars kunnen aanbieden als onderpand. Daarnaast geeft de institutionele onzekerheid ook aanleiding tot tal van conflicten binnen families of gemeenschappen. Ook leidt de informele context tot het bestendigen van perverse sociale gendersituaties, die de toegang van vrouwen tot de eigendom van landbouwgrond beperken. Ten slotte opent de gebrekkige juridische bescherming de deur voor het fenomeen van *land grabbing*: de staat verkoopt grote stukken grond aan (veelal westerse) multinationals. Op die grond wonen en werken al kleine boeren, maar de formele eigendomsrechten behoren toe aan de staat.

Die problematiek werd duidelijk erkend in de Beninse PRSP en opende de deur voor allerlei ontwikkelingsprogramma's in de landbouwsector. Vervolgens trad ook het gecentraliseerde strategische instrumentarium in werking: er werd een nieuwe wet met betrekking tot de eigendom van landbouwgrond gestemd, er werden internationale

partners en geldschietters gevonden in de VS en Duitsland en er werd een grootschalig initiatief opgezet, waarbij voor driehonderd gemeenten plannen werden opgemaakt en eigendoms certificaten werden uitgedeeld aan degenen die op dat moment de informele eigenaars waren van de landbouwgrond. De lokale burgemeesters werden bij het proces betrokken en moesten ook toezien op de verdere opvolging en conflictbemiddeling. De agrarische samenleving werd zagezegd behoed van de hel der onzekerheid en er werd al snel een opleving van de economische productiviteit verwacht.

Quod non. In de landbouwgebieden, ver weg van de grote overheidsgebouwen aan de Beninse kust, bleken de moderne (westers geïnspireerde) juridische normen weinig populair. In veruit de meeste van die gebieden wordt het dagelijks leven immers geregeld vanuit het fundamenteel verschillend waardestelsel van het gewoonterecht. Dat lokale recht voorziet mogelijke transacties en bezitsvormen van landbouwgrond die door de mazen van het moderne wettelijke net glippen. Bovendien gebeuren die transacties op ongeschreven wijze en worden de toegekende certificaten op geen enkele manier gebruikt, omdat zij immers niet stroken met de eeuwenoude sociale gebruiken. Ze zijn wellicht niet eens opgesteld in het betreffende dialect. Als klap op de vuurpijl bleek ook dat het gezag van de burgemeester sociaal niet werd erkend. De toepasselijke autoriteit op dit gebied is de *chef de terre*. De moderne machtsstructuur, die de burgemeesters naar voren schuift als de waterdragers van het gedecentraliseerde gezag, wordt niet erkend in de landelijke gemeenschappen. Het valt dan ook niet te verbazen dat de opgestelde geometrische plannen en de bijhorende eigendoms certificaten binnen afzienbare tijd geen gezag meer genoten en ook niet lang accuraat bleven. Door talrijke informele en ongeschreven transacties verloren de toegekende certificaten al gauw alle relevantie.

Op die manier zijn dus miljoenen euro's verkwist, honderden mensen (landmeter-experts, juristen, vertalers, ambtenaren, consultants, politici, diplomaten en vrijwilligers) hebben hun kostbare tijd verspild en de maatschappelijke verwarring en onzekerheid is enkel toegenomen. Het waanzinnige optimisme en de daaruit resulterende nieuwe, even gecentraliseerde en even dure vervolgproujecten bezorgen iedereen die nog niet in dit moeras van *social engineering* verdwaald is, een gevoel van existentiële wanhoop. Dit is de 'schijn van kennis' zoals Friedrich Hayek die beschreef in zijn meest pure en destructieve vorm.

Maar het is vooral – en die vaststelling kan de wanhoop enkel versterken – het enige mogelijke gevolg van de huidige structuur van ontwikkelingssamenwerking. De vage beleidsdocumenten waarop de financiering is geënt, vormen de voedingsbodem voor een steriele politisering, die volledig de voeling met de werkelijkheid verloren lijkt te zijn. In de Beninse context lijkt 'eigenaarschap' niet verder te reiken dan het blindelings volgen van abstracte droombeelden, die goed verkopen aan de westerse onderhandelingstafel, maar niets van doen hebben met de maatschappelijke werkelijkheid. Hoeveel mislukkingen zich ook mogen voordoen, het geld moet blijven vloeien omdat de doelstelling officieel is vastgelegd: eigendomsrechten moeten er komen. Dat is een dulle, holle logica. In plaats van doelstellingen te formuleren die we graag verwezenlijkt zouden zien, moeten we ons afvragen wat we met de beschikbare hulp kunnen bereiken. In plaats van de werkelijkheid te benaderen vanuit een doelstelling, moeten we de werkelijkheid analyseren om haalbare doelstellingen te formuleren. Er is een groot verschil tussen een probleemstelling en een doelstelling. Tussen beide polen huist het creatieve denkproces dat verantwoordelijk is voor alle vooruitgang. Die kinderlijke wijsheid lijkt de knappe koppen van de planners te ontgaan.

APPELS EN PEREN VERGELIJKEN

Het voorbeeld van de geflopte eigendoms certificaten is tekenend voor het structurele kennisprobleem bij gecentraliseerde beslissingen. Het legt de onvermijdelijke afstand bloot tussen politieke plannen en maatschappelijke werkelijkheid. Naast dit kennisprobleem moeten we ook aandacht hebben voor het waardeprobleem dat inherent is aan dergelijke beslissingsmechanismen. In tegenstelling tot de werking van het gedecentraliseerde prijsmechanisme – dat resulteert in de monetaire waarde van een product of dienst die het geaggregeerde marginale nut van dat product of die dienst voor de samenleving weerspiegelt – leidt de (volstrekt arbitraire) toekenning van overheidsmiddelen aan honderden verschillende beleidsdomeinen tot een chronische misrekening van voorkeuren, noden en absorptiecapaciteit. In een context van extreme schaarste is die verkeerde toewijzing hemeltergend.

Een van de beleidsdomeinen in Benin is het verbeteren van het beheer van de overheidsfinanciën. In samenwerking met Nederland, Denemarken en de EU investeerde de Belgische overheid een substantieel bedrag (van zeven cijfers) om de problematiek van het financiële wanbeheer aan te pakken. Een evaluatie na vier jaar (!) wees echter uit dat het voorziene geld nog niet was uitgegeven. De EU verzoekt België dan ook om zijn hulp stop te zetten. “Er is gewoon geld te veel”, stelde de EU-vertegenwoordiger tijdens een vergadering. Dat is uiteraard onzin. Als je door de overstroomde straten wandelt, de levensomstandigheden in de buitenwijken van Cotonou ziet of de cijfers van armoede en kindersterfte onder de loep neemt, is het duidelijk dat het probleem van schaarste in Benin allerm minst is opgelost. Het probleem is simpelweg dat de grootschalige en arbitraire overheidsdocumenten die beslissen over de toewijzing van miljarden euro’s nooit rekening kunnen houden met de gedecentraliseerde prioriteiten van de bevolking. Er leefde geen maatschappelijke vraag bij de bevolking naar een hervorming van het financieel beheer, noch zijn er organisaties of initiatieven die in die sector werken en dat budget kunnen absorberen en kanaliseren. De enige bron voor deze ingreep is een vermelding in de PRSP dat het ‘wenselijk’ is om ‘de overheidsfinanciën te verbeteren’, zonder inzicht in het kwalitatieve of kwantitatieve nut van die verbetering voor de bevolking. Voor alle duidelijkheid: dat inzicht zou op gecentraliseerd niveau ook nooit kunnen bestaan.

En zo is het in elke sector. Graven we een waterput of bouwen we een school? Investeren we in een ziekenhuis of starten we een sensibiliseringscampagne voor gendergelijkheid? Ondersteunen we de productie van rijst of toch liever van maniok? Ontwikkelingshulp op gecentraliseerd niveau kan de waardeschalen van die alternatieven nooit correct analyseren. Dat leidt tot een structurele toewijzing van middelen aan sectoren die relatief minder maatschappelijke waarde hebben dan andere. Het probleem van ontwikkelingshulp is dus niet in de eerste plaats een probleem van schaarste: het is een probleem van verkeerde toewijzing van schaarse goederen, gevoed door een doorgedreven centralisatie die blind is voor gedecentraliseerde (dat wil zeggen menselijke) behoeften.

TUSSENTIJDSE CONCLUSIE

De conclusie van dit eerste deel is duidelijk: economische ontwikkeling kun je niet plannen. Dat geldt zowel voor het plannen van economische instellingen als van economische productie. Die conclusie druist voor sommigen misschien in tegen een intuïtief idee dat grote budgettaire injecties het probleem van schaarste beperken. In zekere zin klopt dat ook. Wanneer de input in een bepaalde economische productielijn toeneemt, zal de output ook toenemen. Maar die benadering geldt enkel voor de geïsoleerde analyse van die ene productielijn. De relevante economische probleemstelling voor het hele economische weefsel schuilt in de vraag hoe goederen, mensen en kennis moeten worden toegewezen om hun hoogste nut te leveren in het overwinnen van schaarste en het voldoen aan voorkeuren. Om op die vraag een antwoord te vinden, moet elke samenleving zich openstellen voor de immense veelheid aan gedecentraliseerde informatie en de coördinatie van een feedbacksysteem dat gebouwd is op onmeetbare voorkeuren en noodzaken. Die informatie is even veelzijdig als de veelzijdigheid van alle individuen, culturen en instellingen van de samenleving en valt nooit of nimmer te vatten in een gecentraliseerd economisch plan. Zolang dit besef niet doordringt in de knappe koppen van de beleidsmakers in de ontwikkelingssector, is Zwart-Afrika gedoemd te blijven verdwalen in een oerwoud van institutionele perversiteiten en economische misrekeningen.

DEMOCRATIE EN ONTWIKKELINGSHULP

Hierboven hebben we vastgesteld dat de uitvoering van de PRSP's leidt tot een bestendiging van structurele kennis- en waardeproblemen. Het vatten van die problemen vereist enige reflectie aan de hand van concrete voorbeelden. Veel duidelijker en evidenter is de vaststelling dat de principes van de Verklaring van Parijs de meest vruchtbare voedingsbodem voor corruptie vormen. Laat ons die principes nog even kort overlopen: het beleid moet worden uitgewerkt op centraal niveau door de overheid in kwestie, uitgevoerd worden door lokale instellingen en liefst van al gefinancierd worden aan de hand van bilaterale of multilaterale miljoenenstromen naar het nationale staatsapparaat. Is het mogelijk een systeem te bedenken dat op een meer systematische manier grootschalige corruptie bestendigt?

Corruptie en straffeloosheid

Uiteraard kent de Verklaring van Parijs ook een plaats toe aan de principes van verantwoordelijkheid (*accountability*) en goed bestuur (*good governance*) – die trouwens ook aan bod kwamen in het Akkoord van Cotonou tussen het Europees Ontwikkelingsfonds en de ontwikkelingslanden in Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan. Maar die principes kunnen slechts worden gehonoreerd door een beroep te doen op een onafhankelijke rechterlijke macht in de betrokken landen – wat in veel gevallen, en ook in Benin, een absolute fictie is – of door de hulp stop te zetten in geval van corruptie, waarmee onmiddellijk het failliet van het institutionele ontwikkelingsapparaat bewezen is. In de werkelijkheid zien we dan ook dat de corrupte toestand van een overheid geen impact heeft op het toekennen van ontwikkelingshulp. Erger nog, na grondig onderzoek ontdekten Alesina en Weder van de universiteit van Harvard en Mainz een positief verband tussen de graad van corruptie en het toekennen van ontwikkelingshulp¹⁰. De miljardenstroom wordt niet onderbroken, ook al wordt die gekanaliseerd naar achterkamers en binnenzakken.

Ook in Benin vormen corruptie en structurele straffeloosheid een fundamenteel probleem. Op de *Transparency Index* van 2011 scoorde Benin 3/10 – 0/10 is de maatstaf voor absolute corruptie op elk niveau. Marie Elise Gbedo, minister van Justitie, stelde in december 2011: “Ik sta aan het hoofd van een ministerie waar ik me voor schaam. De justitie in Benin is totaal corrupt en ik ben niet bang om dat te zeggen. De rechtbanken van mijn land zijn gevuld met corrupte magistraten”. Een recente enquête wees uit dat

58% van de Beninse bevolking corruptie als een fundamenteel probleem beschouwt. Het valt dan ook niet te verwonderen dat alle westerse landen die aanvankelijk begrotingssteun verleenden (o.a. Duitsland, Nederland en Denemarken) die ondertussen hebben stopgezet, allemaal om dezelfde reden.

Het is echter naïef om te denken dat enkel begrotingssteun zijn weg vindt naar de corrupte leiders. De fungibiliteit¹¹ van ontwikkelingsbudgetten is een van de grote efficiëntieproblemen van elke vorm van financiële injectie.

Corruptie, ontwikkelingshulp en democratie

Corruptie, in de zin van zelfverrijking met eventuele negatieve externe kosten voor de samenleving, verschilt in veel opzichten niet van opportunistisch winstbejag, dat ‘orthodox-Smitheaan’s’ wordt beschouwd als noodzakelijke voorwaarde voor economische groei. Theoretisch worden in de markt machtsevenwichten (*checks and balances*) voorzien door consumentenvoorkeuren en competitie.

Maar omdat het overheidsoptreden zich per definitie binnen een monopolistische context situeert, zijn hier andere maatregelen nodig. Wanneer de scheiding der machten afwezig is en de rechterlijke macht tot op het bot gecorrumpeerd is, wordt een toevlucht gezocht bij de controlerende eigenschappen van de democratie. Democratie als touwladder tussen het volk en de macht. Maar democratie is meer dan het volgen van een verkiezingsuitslag. Zonder werkende civiele samenleving mist de touwladder haar treden en dienen de ‘democratische’ mechanismen slechts om het nepotisme te bestendigen. En in Benin, maar ook in tal van andere ontwikkelingslanden, is er absoluut geen civiele samenleving. De bedenkingen die we hierboven maakten met betrekking tot de eigendomsrechten, kunnen we ook doortrekken naar de democratie: het is een westerse politieke instelling die haar doel voorbijschiet omdat ze niet gedragen wordt door de noodzakelijke maatschappelijke onderbouw, die niet zomaar van boven naar beneden kan worden gekopieerd.

De reden waarom een overheid die schandalige toestand van ongecontroleerde diefstal kan volhouden, hangt nauw samen met de toekenning van de ontwikkelingshulp. Ik zal die gedurfde uitspraak hieronder staven met vier argumenten.

Eerst en vooral kunnen we het motto ‘geen belasting zonder vertegenwoordiging’ ook omkeren: ‘geen vertegenwoordiging zonder belasting’. Zolang de overheid op geen enkele manier financieel afhankelijk is van haar eigen bevolking, kunnen maatschappelijke drukingsgroepen nooit een invloedrijke positie verwerven en blijft ‘civiele samenleving’ een hol begrip. Het is de miljoenentransfer van het individuele niveau naar het collectieve (in de vorm van belastingen) die de werkelijke garantie vormt voor de machtsverdeling binnen een democratie. Die financiële afhankelijkheid is geen voldoende voorwaarde, maar ze is wel noodzakelijk en ze zal zich nooit ontwikkelen zolang een overheid eindeloos kan graaien in de bodemloze put van de ontwikkelingshulp.

Ontwikkelingshulp kan het democratiseringsproces nog op een tweede manier belemmeren. Om dit te begrijpen, moeten we beseffen dat elke grootschalige democratiseringsgolf een element van herverdeling bevat. De machtsverschuiving van een beperkte elite naar de hele bevolking heeft als gevolg dat het volk kan eisen dat de rijkdom van het land – ten minste gedeeltelijk – wordt gebruikt voor het voorzien van publieke goederen en diensten. Aan de vooravond van elke democratische omwenteling

wordt achter de gordijnen van de macht duidelijk dat de kost van repressie groter is dan de kost van herverdeling. Zolang dit punt niet wordt bereikt, zal elke maatschappelijke vraag naar democratie worden onderdrukt, desnoods met geweld.

Dit verklaart waarom landen met aanzienlijke natuurlijke rijkdommen de grootste problemen hebben met democratisering. De inkomsten van de machtige elite uit die bronnen overstijgt immers de kost van de sterke militaire hand die nodig is om het volk monddood te houden. L. Wantchekon van de universiteit van New York¹² toonde duidelijk dat recente Afrikaanse democratieën allemaal landen zijn met beperkte natuurlijke rijkdommen, terwijl landen met een rijke bodem een geschiedenis kennen van dictatuur en repressie. In de literatuur wordt dit fenomeen beschreven als de ‘vloek van de natuurlijke rijkdommen’. Duidelijke voorbeelden zijn de rijke Arabische golfstaten of de recente oorlog in Libië, die sterkt contrasteert met de relatief vredevolle democratisering in Egypte en Tunesië.

Het is echter van het grootste belang om te beseffen dat ontwikkelingshulp in het proces naar democratie dezelfde destructieve eigenschappen voortbrengt als de aanwezigheid van natuurlijke rijkdommen. Aangezien de miljardenstroom van ontwikkelingshulp eveneens wordt gecentraliseerd in de handen van een machtige elite – zonder enige aansprakelijkheid – verminderen die dollars ook de politieke aanmoediging tot democratisering, die de overheid zou verplichten dit geld aan te wenden voor het verstrekken van publieke goederen en diensten. Net als de ‘vloek van de natuurlijke rijkdommen’ bestaat er dus ook een ‘vloek van de ontwikkelingshulp’. Beide fenomenen hebben exact dezelfde karakteristieken bij het belemmeren van democratie: ze maken de kost van transparantie en herverdeling groter, waardoor de kost van repressie relatief afneemt. S. Knack van de Wereldbank¹³ bevestigde deze these in 2004 en concludeerde dat een toename van ontwikkelingshulp resulteerde in een afname van de *rule of law* en een toename van corruptie. In 2005 publiceerde de Wereldbank een rapport dat stelde dat ontwikkelingshulp tussen 1960 en 1999 een nog sterkere rem op de democratie betekende dan de aanwezigheid van ruwe olie¹⁴. We kunnen dus concluderen dat ontwikkelingshulp niet alleen de financiële stimulans wegneemt om burgers via belastingen een machtig feedbackmechanisme te laten ontwikkelen, maar eveneens een duidelijke stimulans biedt om de democratische eisen tot herverdeling van het volk (desnoods met geweld) te verstommen.

Een derde argument hangt samen met de noodzaak van een sterke civiele samenleving. Hierboven hebben we al benadrukt dat aan de vooravond van elke democratische omwenteling een kostenbatenanalyse wordt gemaakt: wanneer de kost van repressie hoger is dan de kost van herverdeling van de macht, zullen er democratische toegevingen worden gedaan. Hoe beter de civiele samenleving van een land georganiseerd is, hoe hoger de kost van repressie zal zijn. Het is een boerenwijsheid voor dictators dat een dom volk gemakkelijker te controleren valt. Op dit punt werkt ontwikkelingshulp erg tegenstrijdig in dictatoriale regimes: enerzijds wordt hulp toegekend om de civiele samenleving te versterken (door beter onderwijs te bieden en fundamentele vrijheden voorop te stellen), terwijl aan de andere kant een beroep wordt gedaan op een overheid die er alles aan doet om die civiele samenleving te verzwakken. Hoe kunnen we in die constellatie ooit verwachten dat de overheid goede resultaten boekt? Het is alsof je het bestuur van Anderlecht zou laten beslissen over de transfers van Club Brugge en tegelijk verwacht dat er goede spelers zullen worden gekocht. Peter Bauer en Milton Fiedmann stellen het als volgt: “Angstig dat

ontwikkeling het einde van hun macht zal betekenen, krijgen de leiders van de armste landen de stimulans om ontwikkelingshulp op een verkeerde manier te besteden. Een goede besteding zou op lange termijn tot het einde van hun macht leiden.”¹⁵ We kunnen concluderen dat ontwikkelingshulp nooit zal leiden tot democratie zolang ze in dat proces een beroep blijft doen op een overheid die alles te verliezen heeft bij een transparante democratie.

Ten slotte moeten we wijzen op een probleem van moreel risico bij de ontvangende overheid dat verder reikt dan louter democratische hervormingen. Hierboven hebben we al vastgesteld dat een corrupte overheid die gigantische sommen ontwikkelingsgeld vervreemdt niet ter verantwoording wordt geroepen. Haar streven naar verrijking wordt niet afgestraft en vormt een belangrijke motivatie om democratisering tegen te gaan en de civiele samenleving te muilkorven. Maar naast democratie is er ook nog een louter economisch gevaar voor deze parasitaire verrijking: welvaart. Een algemene welvaartstoename in de samenleving heeft niet enkel het nadeel dat een mondige middenklasse ontstaat, maar maakt ook een einde aan de miljardenstroom die despoten naar een Zwitserse bankrekening kunnen sluizen. Ontwikkeling druist in tegen het streven naar verrijking van de machtigen. Of zoals Brautigam en Knack van de Wereldbank terecht stellen: “Ontwikkelingshulp kan beleidsmaatregelen stimuleren die de verpaupering verergeren, omdat de ellende die deze maatregelen met zich meebrengt het toegekende bedrag enkel zal verhogen.”¹⁶

NOG EEN VOOLOPIGE CONCLUSIE

Eerst en vooral is het duidelijk dat corruptie een aanzienlijk probleem blijft in de wereld van de ontwikkelingshulp. Vervolgens hebben we geargumenteed dat binnen de monopolistische context van publieke besluitvorming democratische machtsevenwichten nodig zijn om corruptie tegen te gaan. Zonder feedbackmechanisme tussen de macht en het volk zal ontwikkelingshulp nooit de maatschappelijke functie vervullen waarvoor ze is voorzien. Ten slotte hebben we vastgesteld dat ontwikkelingshulp een perverse invloed lijkt te hebben op het proces van democratisering, ook al is democratisering noodzakelijk voor de efficiënte omgang met donorgeld. Niet alleen doorbreekt ontwikkelingshulp de noodzaak van de financiële transfer tussen het volk en de macht (waardoor de democratische machtsbalans ontregeld wordt), ze demotiveert de overheid bovendien om het volk toegang te verlenen tot de gecentraliseerde vetpotten, door die kunstmatig aan te dikken. Daarnaast demotiveert de niet-transparante toegang tot ontwikkelingsgeld – die nooit mogelijk zou zijn in een kritische democratische samenleving – de overheid om haar bevolking te onderwijzen of toegang te verlenen tot kritische politieke instellingen. Ten slotte creëert de lokroep van het westerse donorgeld een probleem van moreel risico door een corrupte overheid te belonen voor structurele armoede. In die context klinken de woorden van Dambisa Moyo heel aanlokkelijk: “Wat als alle Afrikaanse landen, één voor één, een telefoontje ontvingen met de boodschap dat de miljardenstroom van ontwikkelingshulp in hun richting binnen vijf jaar een permanent einde zou nemen?”¹⁷

DE VAL VAN PARIJS

Wat het antwoord op die vraag ook mag zijn, één ding is zeker: we zitten niet op het goede spoor. Overdreven politisering, centralisering en het gebruik van manke instellingen zijn de rechtstreekse gevolgen van de nieuwe doctrine van de ontwikkelingshulp. Er worden miljarden euro's gepompt in projecten die – door hun afstand tot de werkelijkheid en hun centralistisch karakter – getekend zijn door maatschappelijke perversie en het structureel verkeerd toewijzen van schaarse en noodzakelijke middelen. Terwijl het fiasco van de

eigendomsrechten het onvermijdelijke gebrek aan gedecentraliseerde kennis bij de overheid blootleegt (en de onwil van elke samenleving om zich te schikken naar maatschappelijk ongegronde hervormingen), tonen de overuitgaven in de sector van de overheidsfinanciën duidelijk aan dat ook een permanente misrekening van de maatschappelijke waarde van ontwikkelingsprojecten in die context onvermijdelijk is. Als klap op de vuurpijl leidt het beleid tot een bestending van de grootste beleidsmatige handicap op het Afrikaanse continent: corruptie. De democratische controle die noodzakelijk is om de privémarkten te beschermen, overheidsdiensten te voorzien en het streven naar verrijking tegen te gaan, lijkt door de stimulansen van het ontwikkelingsbeleid eerder geremd dan gestimuleerd te worden.

Een nieuwe benadering dringt zich op. Het ontwikkelingsbeleid moet gedepolitiseerd en gedecentraliseerd worden. Planners moeten worden vervangen door zoekers, volgens de terminologie van William Easterly¹⁸. We moeten dringend afstand nemen van de overoptimistische en onwerkelijke droomscenario's die geboren worden in de schoot van een onwetend en onverschillig staatsorgaan. De fout van het plan is het bestaan van het plan zelf. We hebben nood aan zoekers: zoekers naar de behoeften van elk afzonderlijk individu; zoekers naar de ondertoon van de samenleving; zoekers die de mondiale blauwdruk van de grote plannen vervangen door een aanpak die dezelfde diversiteit behelst als die tussen verschillende landen, metropolen, steden, dorpen, families en individuen; zoekers die verantwoordelijk zijn voor hun slagen of falen en voor hun financieel beheer.

Elk beleidsmatig initiatief dat met westerse middelen wordt bekostigd, moet uit de handen worden gehaald van overheidsinstellingen die geen democratisch systeem van *checks and balances* kennen. Er moet immers een absolute nultolerantie komen voor corruptie of financieel wanbeheer. Aan eigenaarschap hoeven we geen aandacht te besteden zolang dit het eigenaarschap is van blinde instellingen in plaats van mensen.

Voor de verwezenlijking van dit alles moet een grotere rol worden toebedeeld aan het werk van antropologen en afrikanisten, die inzicht kunnen bieden in de mogelijkheid om van onderuit oplossingen te vinden voor het ontwikkelingsvraagstuk. Intensief veldwerk is nodig en de eerste voorwaarde voor beleidsveranderingen of juridische hervormingen moet de conformiteit met gedecentraliseerde gebruiken en normen zijn. Slechts van daaruit kan verder worden gebouwd, samen met de bevolking die die waarden uitdraagt. Kortom: ontnem politici het monopolie op het ontwikkelingsvraagstuk. Menselijk lijden vraagt om oplossingen op maat van elke afzonderlijke mens: volgens zijn gebruiken en geschiedenis, in zijn taal en in overeenstemming met zijn waardeschaal. Te veel geld is verdwenen in het zwarte gat van onwetendheid, inefficiëntie en structurele corruptie.

[endnotes]

- 1 'Development and underdevelopment', Caïro, 1956, geciteerd in P. Bauer, *Dissent on Development*, Cambridge, Harvard University Press, 1971
- 2 J. D. Sachs, *The end of poverty: economic possibilities for our time*, New York, Penguin Press, 2005
- 3 P. Boone, *Politics and the Effectiveness of Foreign Aid*, *European Economic Review*, 1996, nummer 2
- 4 C. Burnside en D. Dollar, *Aid, Policies and Growth*, *American Economic Review*, 2000, nr. 4, blz. 847-868
- 5 R. Rajan en A. Subramanian, *Aid and Growth: What does the Cross-Country Evidence really show*, april 2005
- 6 W. Easterley, R. Levine en D. Roodman, *New Data, New Doubts: A Comment on Burnside and Dollar's 'Aid, Policies and Growth'*, *American Economic Review* 94, 3 (juni 2004), blz. 774-780
- 7 M. Clemens, S. Radelet en Bhaykan, *Counting Chickens when they Hatch: the Short-Term effect of Aid on Growth*, <http://ideas.repec.org/wpa/wuwpif.html>
- 8 A. Sen, *Development as Freedom*, Oxford University Press, 1999
- 9 H. De Soto, *The mystery of capital: why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else*, Basic Books, New York, 2000, 275
- 10 D. Alesina en B. Weder, *Do Corrupt Governments receive less Aid*, *American Economic Review*, 2002, blz. 1126-1137
- 11 Ontwikkelingshulp is fungibel wanneer een ontwikkelingsland, als gevolg van het beschikbaar stellen van ontwikkelingsgeld, de eigen uitgaven in de betreffende sector (deels) vermindert (ten gunste van een andere bestemming).
- 12 L. Wantchekon, *Ressource Wealth and Political Regimes in Africa*, *Comparative Political Studies*, 2005
- 13 S. Knack, *Aid-dependency and the quality of governance: Cross-country empirical tests*, *Southern Economic Journal*, 2004, blz. 310-329
- 14 S. Djankov, J.G. Montalvo en M. Raynal-Queroy, *The Curse of Aid*, april 2005
- 15 P. Bauer, *Economic history as theory*, *Economica*, 1971, blz. 163-179; M. Friedman, *Foreign Economic Aid: Means and Objectives*, New York, 1958
- 16 D. Brautigam en S. Knack, *Foreign Aid, institutions and governance in sub-Sahara Africa*, *Economic Development and Cultural Change*, 2004, blz. 255-286
- 17 D. Moyo, *Why Aid is not Working and how there is a another way for Africa*, Penguin Books, London, 2009, 188
- 18 W. Easterley, *The White Man's Burden. Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*, Penguin Press, New York, 2006, 432

Reeds verschenen MO* papers

2012

- okt 2012: Genetisch gewijzigd voedsel als oplossing voor het hongerprobleem? (Hielke Van Doorslaer)
- sep 2012: Kan zwart-Afrika voedselzekerheid bereiken? (UNDP)
- sep 2012: What is the Rise of South-South relations about? (Sanoussi Bilal)
- apr 2012: Hoe inclusief is onze ontwikkelingssamenwerking? (PHOS)
- mar 2012: Brengen verkiezingen meer democratie in Congo? (Mieke Berghmans en Nadia Nsayi)
- mar 2012: Wat na Busan? (Bert Jacobs)
- mar 2012: Kan de politiek de ontwikkelingssamenwerking redden? (Alex Duncan en Gareth Williams)
- feb 2012: Wordt het precariaat een nieuwe sociale klasse? (Guy Standing)
- feb 2012: Waarheen met de revoluties in Egypte en Syrië? (Brigitte Herremans, Pieter Stockmans en Majd Khalifeh)

2011

- nov 2011: Kan armoede overwonnen worden? (Abhijit Vinayak Banerjee en Esther Duflo)
- nov 2011: Is India goed bezig? (Jean Drèze en Amartya Sen)
- nov 2011: Een keerpunt voor sociale bescherming wereldwijd? (Gijs Justaert en Bart Verstraeten)
- okt 2011: Heeft ontwikkelingshulp zijn tijd gehad? (Marcus Leroy)
- okt 2011: 7 billion: development disaster or opportunity? (Hania Zlotnik and Fred Pearce)
- sep 2011: Erkenning van de Palestijnse staat: een *game changer*? (Brigitte Herremans)
- jun 2011: Een uitweg uit de nieuwe voedselcrisis? (Saartje Boutsen)
- mei 2011: Is het einde van de bevolkingsgroei werkelijk in zicht? (Ronald C. Schoenmaeckers)
- apr 2011: Waarom gelijkheid beter is voor iedereen (Richard Wilkinson en Kate Pickett)
- mar 2011: Welke toekomst voor de ontwikkelingssamenwerking? (Nemat Shafik)
- feb 2011: Realiteit of mythe? Minerale rijkdom als motor van het geweld in het oosten van Congo (Rachel Perks en Koen Vlassenroot)

2010

- dec 2010: Heeft Congo kans van slagen? (Tom De Herdt, Kristof Titeca en Inge Wagemakers)
- nov 2010: Heeft de crisis het draagvlak van ontwikkelingssamenwerking ondermijnd? (Tom De Bruyn & Ignace Pollet)
- nov 2010: De laatste energiecrisis? Betekent piekolie het einde van de homo Petroliensis? (Elias Verbanck)
- sep 2010: Wat doet China in Afrika en Latijns-Amerika? (John Vandaele & Marc Vandepitte)
- sep 2010: De millenniumdoelstellingen: wachten op de grote doorbraak? (Lonne Poissonnier & Rudy De Meyer)
- jun 2010: Hoe goed zijn Brazilië, China en India in armoedebestrijding? (Emiel Vervliet)
- mei 2010: Why is poverty a human right crisis? (Irene Khan and Steven Vanackere)
- mei 2010: Wat is nu eigenlijk goed bestuur? (Emiel Vervliet)
- apr 2010: Is er Apartheid in het Heilige land? (Korneel De Rynck)
- mar 2010: Water zonder grenzen? Het regionaal belang van het Afghaanse water (Benjamin Sturtewagen)
- feb 2010: Wat met de Cubaanse revolutie na Fidel Castro? (Marc Vandepitte)
- feb 2010: Leidt klimaatverandering tot oorlogen? (Harald Welzer en Jamie Shea)
- jan 2010: Mogen we nog dieren eten in tijden van klimaat- en voedselcrisis? (Jonathan Safran Foer en Louise Fresco)

2009

- nov 2009: Spionage in het hart van Europa? (Kristof Clerix)
- nov 2009: Hebben de ngo's hun ziel verkocht aan de minister van Ontwikkelingssamenwerking? (Jean Reynaert en Patrick Develtere)
- okt 2009: Chaos in Afghanistan en Pakistan? (Ahmed Rashid en Jef Lambrecht)
- sep 2009: De 'Gele Reus' in ademnood? (Samia Suys)
- sep 2009: Is ontwikkelingshulp verantwoordelijk voor de armoede in Afrika? (Dambisa Moyo en Kumi Naidoo)
- jul 2009: Is dit de nieuwe kolonisering? (International Food Policy Research Institute, The Economist, vertaling Emiel Vervliet)
- jun 2009: Kan de G20 de wereld redden? (Emiel Vervliet)
- apr 2009: Hoezo, vrije meningsuiting? (Ruddy Doom en Sofie Van Bauwel)
- mar 2009: Hebben financiële speculanten 120 miljoen mensen honger laten lijden? (Peter Wahl, vertaling en samenvatting door Emiel Vervliet)
- mar 2009: What is the status of human rights in Iran? (Shirin Ebadi)
- feb 2009: Hoe zien wij Gaza? (Ruddy Doom en Simone Korkus)

2008

- dec 2008: Wat is waardig werk? (Emiel Vervliet)
- nov 2008: Betalen de armen de prijs van een slecht beleid? (Saar Van Hauwermeiren)
- okt 2008: Hoeveel armen zijn er nu eigenlijk? (Emiel Vervliet)
- okt 2008: Blinkt alle goud? (Catapa)
- jul 2008: Door welke lens kijken wij naar China? (Kristof Decoster)
- jun 2008: Heeft Congo iets aan zijn mijnen? (Raf Custers)
- jun 2008: Wie zorgt er voor een échte groene revolutie? (Jan Aertsen en Dirk Barrez)
- mei 2008: Kan onverschilligheid dodelijk zijn? (Forum for African Investigative Reporters - Vertaling en samenvatting: Emiel Vervliet)
- mar 2008: Levert de traditie de oplossing? (Bert Ingelaere)
- feb 2008: Kunnen boeren de wereld redden? (Saartje Boutsen)
- jan 2008: Neemt de inkomensongelijkheid in de wereld toe of af? (Emiel Vervliet)

2007

- dec 2007: Waar de kassa altijd rinkelt? (Internationaal Vakverbond, vertaling: Emiel Vervliet)
- dec 2007: Is er leven na Kyoto? (Simon Calcoen, Peter Tom Jones, Edith Vanden Brande en Alma De Walsche)
- okt 2007: Zijn de EPA's levensgevaarlijk? (Marc Maes)
- sep 2007: Ligt de Afrikaanse hemel in Barcelona? (Roos Willems, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Hoe erg is het klimaat eraan toe? (IPCC, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Redt de minister van Financiën het klimaat? (Aviel Verbruggen, vertaling: Emiel Vervliet)
- jun 2007: Viva el populismo? (Emiel Vervliet en Alma De Walsche)
- mar 2007: Veertig jaar bezetting - Hoe lang nog? (Ludo De Brabander & Brigitte Herremans)

2006

- dec 2006: Hoe geglobaliseerd is de islam? (Olivier Roy)
- dec 2006: Zit de Congolese toekomst in de grond? (Sara Frederix en John Vandaele)
- nov 2006: Helpt onze hulp tegen honger? (Saartje Boutsen en Jan Vannoppen)
- nov 2006: Wil China de wereld overheersen? (Jonathan Holslag)

Al deze MO*papers kunnen gratis gedownload worden op www.MO.be/papers